

روش بازیابی منابع مرجع از طریق سیستم رایانه‌ای کتابخانه مرکزی^۱

برای استفاده بهتر و دسترسی سریعتر به اطلاعات، بشر نیازمند ابزارهایی است که انبوه اطلاعات پراکنده را به شکل مطلوب سازماندهی و در اختیار مراجعان قرار دهد. در این راستا، منابع مرجع در حکم یک ابزار کمکی می‌تواند دسترسی به علوم مختلف را فراهم و به پیشرفت دانش کمک کند. می‌توان گفت منابع مرجع به عنوان یک منبع ساختار یافته و منظم اطلاعات جهان را گردآوری و می‌تواند یکی از غنی‌ترین منابع برای پژوهشگران، کتابداران و نیازمندان به اطلاعات باشد.

در این راستا، کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد منابع مرجع مورد نیاز را تهیه کرده‌است. اطلاعات این منابع از طریق سیستم نرم‌افزاری موجود در داخل دانشگاه و یا از راه دور قابل دسترس است. امکان استفاده از روشهای متعددی برای جستجو در نرم‌افزار سیمرغ پیش‌بینی شده است تا بتوان از طریق جستجوهای متفاوت به بازیابی دقیق‌تر اطلاعات دست یافت.

در ابتدا، یادآور می‌شویم که برای کتابهای مرجع در سیستم سیمرغ پایگاه جدایی در نظر گرفته نشده است و این منابع را می‌توان در پایگاههای اصلی کتابهای فارسی و لاتین جستجو کرد. پس از ورود به نرم‌افزار سیمرغ و انتخاب پایگاه کتابهای فارسی و لاتین، می‌توان عمل جستجو را با یکی از دو روش ساده یا پیشرفته آغاز کرد. روش جستجوی ساده، امکان بازیابی اطلاعات را از سه طریق مؤلف (پدیدآور)، عنوان و موضوع فراهم کرده است. در حالت روش ساده در صورتی که به عنوان و نام مؤلف دسترسی نباشد در فیلد موضوعی آن می‌توان در ابتدا موضوع مورد نظر را وارد کرد. پس از تایپ یک خط تیره بعد از موضوع، نوع مرجع (مثلا واژه‌نامه، دایره‌المعارف و...) وارد و با استفاده از کلید Enter نتیجه جستجو نمایش داده می‌شود. با زدن کلید F7، می‌توانید به فهرستبرگه (اطلاعات کتابشناختی) منبع مورد نظر دسترسی پیدا کنید. در انتهای فهرستبرگه نیز کتابخانه محل نگهداری منبع مشخص شده است. باید یادآور شد که نشانه مرجع بودن در ابتدای شماره راهنمای فارسی و لاتین (به شکل مرجع (ref) برای کتابهای لاتین و (م) برای کتابهای فارسی) آمده است. این نشانه کتاب مرجع را از سایر منابع متمایز می‌کند.

در جستجو به روش پیشرفته، فیلدهای متفاوتی افزون بر فیلد عنوان، مؤلف و موضوع در نظر گرفته شده است. همچنین، از طریق فیلدهای مرجع، سازمان، ناشر، تاریخ نشر، محل نشر، فروست (سلسله انتشارات) و با استفاده از سه عملگر (و، یا و بجز) یا (and, or, not) امکان یک جستجوی ترکیبی نیز فراهم شده است. استفاده از این عملگرها، نتیجه جستجو را دقیق‌تر می‌کند. به طور مثال، می‌توان با انتخاب یک موضوع مشخص و ترکیب آن به کمک (and) برای کتابهای لاتین و (و) برای منابع فارسی با فیلد (نوع منبع) مرجع و تایپ حرف (م) به منابع مرجع خاص آن رشته دسترسی پیدا کرد.

منابع مرجع: ابزارهایی برای دسترسی سریع و آسان به دانش بشری^۱

نشریه دو ماهانه کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه فردوسی

مسئول: دکتر مه‌ری پریخ

سر دبیر: دکتر رحمت‌الله فتاحی

مدیر داخلی: سهراب درویش

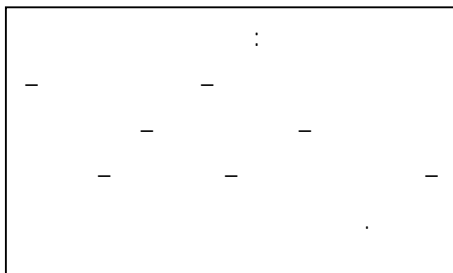
تایپ و صفحه‌آرایی: معصومه صالحفر

پست الکترونیکی: sdarvish@wali.um.ac.ir

متن الکترونیکی این نشریه در سایت کتابخانه مرکزی قابل دسترس است:

<http://c-library.um.ac.ir>

تلفن: ۰۵۱-۸۷۸۹۲۶۳، ۰۵۱-۸۷۹۶۷۹۸

کاربرد منابع مرجع در بهبود فرایند پژوهش^۱

" "

(Barry, 1995, P 131)

)

(

)

(

)

(

:

:

:

(Research Topics) "

"

(Research Priorities) "

"

Dissertation Abstracts

"

" "

"

:

:

(

)

(

)

Review

Literature Review

(Review articles

)

Article

(

)

2- Barry, c.1995. Critical Issues in Evaluating the impact of IT on Information activity in academic research:

Barry, c.1995. Critical Issues in Evaluating the impact of IT on Information activity in academic research: 127-134

"Literature review" "Urban planning"

: _____ :

)

(

: _____ :

( )

( )

: _____ :

)

(

: _____ :

: _____ :

: _____

( )

: _____

:

: /

: /

( ) .

( ) . : /

: /

/

: .

:

1) A Manual of Style: Containing Typographical and Other Rules for Authors,... -

University press, 1996. ( )Chicago:

2) A Manual for Writers of Term Papers: Theses and Dissertation / Kate L. Turabian.- Chicago:

University press, 1973. ( )

میز مرجع الکترونیکی؛ شکل دیگری از تعامل مراجعه‌کننده با کتابدار مرجع^۱

همواره تعداد قابل توجهی از مراجعه‌کنندگان به منظور استفاده از منابع مرجع به کتابخانه مراجعه می‌کنند. در این میان کتابدار مرجع نقش مهمی در کمک به این دسته از افراد برای استفاده از منابع و یافتن پاسخ سؤلهای خود دارد. در مورد کسانی که فرصت مراجعه به کتابخانه را ندارند، ولی تمایل دارند از طریق اینترنت و به شکل الکترونیکی از منابع مرجع کتابخانه‌ها استفاده کنند و یا سؤال خود را از راه دور بپرسند، نیز امکاناتی مانند "میز مرجع الکترونیکی یا مجازی" فراهم شده است. برای دسترسی به این امکانات، کافی است در موتورهای جستجو با تایپ کلید واژه‌هایی به شکل زیر از راه دور با کتابدار مرجع و یا منابع مرجع ارتباط برقرار کنند:

Reference Librarian یا Virtual reference desk

در این سایت، بعضی از کتابخانه‌ها به شکلهای مختلف امکان تماس با کتابدار مرجع در نظر گرفته شده است. برای مثال، در سایت Duke University Libraries^۲ می‌توان شماره تلفن، برای تماس تلفنی با کتابخانه را بدست آورد. در ضمن، کتابدار مربوطه پیامهای الکترونیکی دریافت شده را هر ۲ ساعت یکبار کنترل و به سؤلهای رسیده پاسخ می‌دهد. در میز مرجع (Reference desk) دانشگاه شفیلد^۳، سیاهه منابع مرجع نیز مشاهده می‌شود، که با انتخاب گزینه Email the library نیز می‌توان با کتابدار ارتباط برقرار کرد.

از طریق سایت دانشگاه Ohio University^۴ نیز با انتخاب گزینه ask a librarian، امکان طرح سؤال بوجود آمده است. در سایت University of Rhode Island^۵ و در صفحه‌ای که مربوط به منابع مرجع کتابخانه‌های این دانشگاه می‌باشد جدولی با عنوان Reference Hours & Phone Numbers وجود دارد که در آن نام هر کدام از کتابخانه‌ها، ساعت کار میز مرجع آن کتابخانه همراه با شماره تلفن آورده شده است.

در سایت کتابخانه کنگره آمریکا^۶ و در صفحه‌ای با عنوان Electronic Resources: for the reference desk، تعدادی از سایتهای مفید که منابع مرجع آنها به صورت الکترونیکی قابل دسترس می‌باشند، معرفی شده است. با انتخاب هر کدام از آنها می‌توان به کتابخانه مربوطه متصل شد و از منابع آنها استفاده کرد، یا با کتابدار مرجع آن ارتباط برقرار کرد. غیر از کتابخانه‌ها، که چنین صفحاتی برای کمک به استفاده‌کنندگان از منابع خود در نظر گرفته است، در محیط اینترنت سایتهایی به طور مستقل طراحی شده است، که ضمن معرفی منابع و اطلاعات فراوان، امکان جستجو و اتصال به سایتهای بسیار مفید را ایجاد می‌کند. Refdesk.com^۷ یکی از بهترین سایتهای در این رابطه است.

یک نمونه دیگر از میز الکترونیکی، میز مرجع مجازی است، که در کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد تشکیل شده است. در صفحه وب سایت کتابخانه مرکزی دانشگاه^۸ در پایان صفحه با انتخاب reference desk صفحه‌ای برای ارسال پیام باز می‌شود. با انتخاب نشانی info@ferdowsi.um.ac.ir می‌توان با مطرح کردن سؤلهای خود با کتابدار مرجع ارتباط برقرار کرد. در این سایت با انتخاب گزینه E-Reference Sources می‌توان به منابع مرجع الکترونیکی آن نیز دسترسی پیدا کرد.

(۱) فاطمه هراتیان: کارشناس کتابخانه مرکز ی و مرکز اسناد دانشگاه فردوسی مشهد

(۲) <http://www.lib.duke.edu/reference>

(۳) www.shef.ac.uk/library/useful/useful.html

(۴) <http://www.library.ohiou.edu>

(۵) <http://www.uri.edu/library/reference/reference.html>

(۶) <http://www.loc.gov/rr/elecdesk.html>

(۷) www.refdesk.com

(۸) <http://c-library.um.ac.ir>

شناسایی دروازه‌های اطلاعاتی کتابهای مرجع^۱ (Reference Gateway)

کتاب مرجع زیربنای فعالیتهای آموزشی و پژوهشی را تشکیل می‌دهد. در حال حاضر، با توجه به پیشرفتهای روزافزون فناوری، بسیاری از منابع مرجع از طریق اینترنت قابل دسترس است. در صورت نیاز، علاقمندان باید افزون بر منابع چاپی، از این نوع منابع نیز برای پاسخگویی به نیازهای اطلاعاتی خود استفاده کنند. بنابراین، لازم است کتابداران و سایر استفاده‌کنندگان این منابع را در اینترنت شناسایی و در موقع مناسب از آن استفاده کنند.

در این مقاله، برخی از سایتهایی که به دسته‌بندی منابع مرجع اینترنتی پرداخته‌اند معرفی می‌شود:

1) Virtual Reference Desk (Public Libraries of British Columbia)

www.bcpl.gov.bc.ca/VRD

در این سایت، دسترسی به بسیاری از منابع مرجع اینترنتی امکان‌پذیر شده است. جستجو بر اساس کلیدواژه‌ها، موضوع و رده‌بندی دهدهی دیویی میسر است. همچنین، سیاهه موضوعها و شماره‌های رده‌بندی نیز قابل جستجو است. در جستجوی پیشرفته، امکان استفاده از عملگرهای جستجو (And, Or, Not) نیز وجود دارد. این سایت بسیاری از حوزه‌های موضوعی علوم پایه و علوم انسانی را پوشش می‌دهد.

(۱) زهره عباسی (کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه فردوسی مشهد)

2) Gateway Community College

www.gwc.maricopa.edu/biblio/reference/referencemain.html

این سایت، نیز دسترسی به بسیاری از منابع مرجع عمومی از قبیل سرنام‌ها، دایره‌المعارفها، واژه‌نامه‌ها، اصطلاحنامه‌ها، راهنماها، نقشه‌های جغرافیایی، آمار نامه‌ها و... را فراهم کرده است.

3) <http://door.library.uiuc.edu/rex/erefs>

این سایت، که مربوط به کتابخانه دانشگاه Illinois است، دسترسی به بسیاری از منابع مرجع در حوزه‌های موضوعی مختلف موجود در اینترنت و نیز سایتهای علمی دیگر را فراهم کرده است.

4) www.lib.purdue.edu/eresources/readyref/index.html**5) The University of North Carolina**

www.lib.unc.edu/reference/quick

6) Search-22 (General Reference Resources)

www.search-22.com/reference.html

در این سایت، که به منزله یک موتور جستجو برای دسترسی به منابع مرجع محسوب می‌شود. افزون بر منابع مرجع دسترسی به بسیاری از دروازه‌های اطلاعاتی مربوط به منابع مرجع نیز فراهم شده است.

7) Information Gateway Washington University

www.lib.washington.edu/research/reftools.html

در این سایت، افزون بر منابع مرجع عمومی، دسترسی به منابع مرجع تخصصی نیز فراهم شده است.

همانطور که در مقاله "آشنایی با انواع منابع مرجع" در این شماره یادآور شد، در بسیاری از موتورهای جستجوی راهنما مانند google و yahoo نیز در قسمت Directory و انتخاب گزینه reference بسیاری از منابع مرجع عمومی و تخصصی قابل دسترس هستند.

استفاده از دروازه‌های منابع مرجع می‌تواند میزان آشنایی اعضای هیأت علمی و دانشجویان با انواع این منابع، محتوای آنها و چگونگی استفاده از آنها را افزایش دهد.

آشنایی با انواع منابع مرجع^۱

در دنیای امروز، جریان تولید اطلاعات آنچنان آهنگ سریعی دارد که جامعه صنعتی را به جامعه اطلاعاتی تبدیل کرده است. برای استفاده بهتر و دسترسی سریعتر به اطلاعات، ابزارهای کمکی به نام منابع مرجع بوجود آمده است تا انبوه اطلاعات پراکنده را به شکلی مطلوب سازماندهی و در دسترس نیازمندان به اطلاعات قرار دهد. منابع مرجع، اطلاعاتی در یک زمینه یا زمینه‌های مختلف در بردارند و به گونه‌ای این اطلاعات تنظیم و سازماندهی شده است که به سهولت و با صرف کمترین زمان، امکان دستیابی به اطلاعات را فراهم می‌کند. منابع مرجع انواع مختلفی دارد که به طور مختصر هر یک از آنها معرفی می‌شود. آشنایی با این منابع برای انجام فعالیتهای پژوهشی، آموزشی و هدایت دانشجویان بسیار ضروری است.

الف) منابع مرجع ردیف اول یا منابع دانش: منابعی که اطلاعات مورد نیاز را مستقیم در اختیار فرد قرار می‌دهد. انواع آن عبارتند از:

۱- واژه‌نامه‌ها و اصطلاحنامه‌ها: سیاهه‌ای از لغتها و اصطلاحهای یک زبان را به همراه اطلاعاتی مانند ریشه لغت، معانی مختلف، مترادفها و... در بردارد. هدف عمده هر واژه‌نامه‌ای پاسخگویی به سؤالاتی است که درباره واژه‌ها و اصطلاحات یک زبان بعمل می‌آید. امروزه، به دلیل گسترش سریع علوم و فنون، به طور تقریب در تمام زمینه‌ها واژه‌نامه‌های تخصصی (موضوعی) تهیه و تدوین می‌شود. این منابع فقط واژه‌های خاص و اصطلاحات تخصصی همان موضوع را در بردارد. به طور مثال:

A Dictionary of Chemistry / John Daintith. 3 rd ed.- New York: Oxford University Press, 1996 (موجود در کتابخانه دانشکده مهندسی)

فرهنگ جامع مدیریت / شمس‌السادات زاهدی، مهدی الوانی و ابوالحسن فقیهی. - تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۷۹ (موجود در کتابخانه‌های دانشکده اقتصاد، علوم تربیتی، علوم ریاضی)

۲- دایره‌المعارفها: اطلاعات فشرده‌ای در مورد موضوعهای مختلف دانش بشری ارائه می‌دهد و وضعیت دانش و علوم زمان خود را نشان می‌دهد. برای پی بردن به ابعاد یک موضوع، درک صحیح و گسترده یک مفهوم، آشنایی با چگونگی شکل‌گیری یک اختراع، پدیده تاریخی و یا هر پدیده‌ای دیگر، شناسایی منابع اصلی و پایه در آن زمینه، و یا سرآمدان آن زمینه از دایره‌المعارفها و به خصوص دایره‌المعارفهایی که از نظر علمی و فنی با روش صحیحی تهیه شده‌اند، استفاده می‌شود. برای سنجش اعتبار اطلاعات هر مقاله دایره‌المعارف ضروری است به سابقه و تخصص تهیه‌کننده مقاله و نیز منابع مورد استفاده او توجه کرد. به دلیل گسترش علوم و تخصصی شدن رشته‌ها شاهد انتشار دایره‌المعارفهای تخصصی در رشته‌های مختلف هستیم. به طور مثال:

Encyclopedia of Foods: a guide to healthy nutrition. San Diego: Academic Press, 2002

(موجود در کتابخانه مرکزی)

دایره‌المعارف علوم اسلامی / محمدجعفر جعفری لنگرودی. - تهران: گنج دانش، ۱۳۶۰ (موجود در کتابخانه‌های دانشکده ادبیات، اقتصاد، الهیات، کتابخانه مرکزی)

۳- زندگینامه‌ها (سرگذشتنامه‌ها): در بردارنده اطلاعات و سرگذشت انسانهای برجسته است. به طور معمول، در این منابع سیر تحول افکار، تخصص و دستاوردهای آنان، مشاغل و خدماتشان را می‌توان جستجو کرد. به طور مثال:

Who is who in Twentieth - Century World Poetry / Mark Willhardt . London; New York:

Routledge, 2002 (موجود در کتابخانه مرکزی)

(۱) نفیسه‌دری‌فر (کارشناسی ارشد کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه فردوسی مشهد)

۴- راهنماها: فهرستهایی است از نام و نشانی مؤسسه‌ها، مراکز، اشخاص و یا یک رشته از فعالیتهای خاص که نیاز عموم را برای دسترسی به این منابع برآورده می‌سازد. به دلیل فعالیتهای پژوهشی و علمی و نیز گسترش مؤسسه‌های مختلف، تنوع راهنماها نیز روز به روز بیشتر می‌شود. به طور مثال:

Research Centers Directory / Gale Research Company.- Detroit : Gale Research co., 2000

(موجود در کتابخانه مرکزی)

راهنمای مراکز اسناد و کتابخانه‌های تخصصی، اختصاصی و دانشگاهی / شیرین تعاونی، ایراندخت عزیزی.- ویرایش ۲- تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۰ (موجود در کتابخانه‌های دانشکده علوم تربیتی، کشاورزی، مهندسی)

۵- دستنامه‌ها و دستورنامه‌ها: اطلاعات جزئی در یک زمینه موضوعی خاص و همچنین چگونگی انجام یک کار یا فعالیت، کاربرد یک فرمول یا مفهوم و یا نظریه کاربردی را دربردارند. انتشار دستنامه‌ها برای گردآوری اطلاعات کاربردی به منظور سهولت بخشیدن به کارهای عملی و یا درک یک مفهوم خاص در یک رشته است. به طور مثال:

The Woodworkers Handbook/ Roger Horwood.- London: New Holland, 1999.

(موجود در کتابخانه مرکزی)

فرهنگ جامع علمی کاربردی ساخت فرآورده‌های صنعتی / بهزاد خسروپناه.- تهران: جهان نو، ۱۳۷۶. (موجود در کتابخانه دانشکده مهندسی)

۶- سالنامه‌ها و سالنامه‌ها: مجموعه‌ای از اطلاعات مختلف سیاسی، اقتصادی، علمی، اجتماعی و... مربوط به یک سال را در بر دارد. از آنجا که تحولات سریع در حوزه‌های مختلف را نمی‌توان به سرعت در دایره‌المعارفها (که زمان تدوین آنها طولانی است) منعکس کرد، سالنامه‌ها این کار را انجام می‌دهند. سالنامه‌ها بیشتر به ارائه اطلاعات آماری و خلاصه در مورد رویدادهای سال می‌پردازند. به طور مثال:

Statistical Yearbook / United Nations Educational, Scientific & Cultural organization.-

Paris: Unesco, 1963- (موجود در کتابخانه‌های الهیات- علوم- علوم تربیتی- مرکزی)

سالنامه آماری کشور / مرکز آمار ایران.- تهران: مرکز آمار ایران، ۱۳۵۰- (موجود در کتابخانه‌های دانشکده ادبیات، اقتصاد، الهیات، علوم تربیتی، کتابخانه مرکزی، کشاورزی، کامپیوتر)

۷- منابع جغرافیایی: این منابع پاسخگوی سئوالهای مربوط به حوزه‌های مختلف مانند جغرافیای طبیعی، انسانی، اقتصادی، سیاسی و غیره است و شامل انواع نقشه‌ها، اطلس‌ها و فرهنگهای جغرافیایی می‌شود. به طور مثال:

Atlas of Exploration / Shona Grimby. London: Fitzvov Dearborn, 2001

(موجود در کتابخانه مرکزی)

اطلس ابرها: رده‌بندی و مشاهدات ابری / شفیع جوادی.- تهران: مؤسسه جغرافیایی و کارتوگراف

ارشاد، ۱۳۷۱ (موجود در کتابخانه مرکزی)

ب) منابع مرجع ردیف دوم یا منابع ارجاعی و راهنما: این منابع راه دسترسی و پیدا کردن اطلاعات مورد نیاز در سایر منابع را فراهم می‌سازند و نقش هدایت‌کننده را به عهده دارند و شامل انواع زیر هستند:

۱) کتابشناسی‌ها و فهرستها: صورتی از نام و مشخصات منابع مختلفی است که به روش خاصی تنظیم شده‌اند تا راه دسترسی سریع و آسان به منابع دیگر را فراهم کند. این منابع ابزار مهمی در کتابخانه‌ها برای جستجوی منابع منتشر شده به شمار می‌آیند.

Books in Print.- New york: R.R Bowker co , 1948-(موجود در کتابخانه مرکزی)

کتابشناسی اساطیر و ادیان / فرخنده حاجی‌زاده. - تهران: آگرا، ۱۳۸۰. (موجود در کتابخانه مرکزی)
 ۲) مقاله‌نامه‌ها، نمایه‌نامه‌ها و چکیده‌نامه‌ها: این منابع اطلاعات کتابشناختی مواد غیر کتابی از قبیل مقاله‌ها، گزارشها، پایان‌نامه‌ها و پروانه‌های ثبت اختراعات و... ارائه می‌کنند. این گونه منابع دسترسی به اطلاعات تخصصی در حوزه‌های مختلف را آسان می‌کند.

(موجود در دانشکده علوم) - Chemical Abstracts Services, 1907- chemical Abstracts

مقاله‌نامه مدیریت / کاملیا احتشامی اکبری. - تهران: سازمان مدیریت صنعتی، ۱۳۷۲. (موجود در کتابخانه مرکزی)
 در چند دهه اخیر، افزون بر شکل چاپی، انواع منابع مرجع به شکل الکترونیکی نیز منتشر می‌شود که دسترسی به انواع اطلاعات عمومی و تخصصی روزآمد را سریعتر و آسانتر میسر می‌سازد.

منابع مرجع الکترونیکی موجود در اینترنت

در اینترنت سایتهای خاصی جهت دسترسی به انواع منابع مرجع یادشده طراحی شده است. این منابع در سایتهایی با نامهایی مانند موارد زیر ارائه شده است: reference desk, reference source, online reference sources, electronic reference collection, electronic reference shelf و... مشاهده می‌شود.

برای پیدا کردن منابع مرجع در اینترنت راههای مختلفی وجود دارد:

۱) از طریق موتورهای جستجو: به این ترتیب که می‌توان نوع منبع را با موضوع مورد نظر خود ترکیب کرد. به عنوان مثال، چنانچه به دنبال واژه‌نامه‌ای در رشته شیمی هستید، کافی است دو کلمه Dictionaries and chemistry را در صفحه جستجوی یکی از موتورها وارد کنید، خواهید دید که فهرستی از سایتهایی که واژه‌نامه‌های رشته شیمی را معرفی می‌کنند، بازیابی می‌شود.

۲) جستجو در راهنمای موتورهای جستجو: اکثر موتورهای جستجو، راهنمایی آماده از انواع اطلاعات از جمله منابع مرجع تهیه کرده‌اند که دسترسی سلسله مراتبی به اطلاعات را برای افراد فراهم می‌سازد. به عنوان مثال، کافی است در صفحه موتور جستجوی گوگل گزینه directory را انتخاب، سپس قسمت reference را در نظر بگیرید و در آنجا به انواع مراجع دسترس پیدا کنید.

۳) کتابخانه‌های دانشگاهها: در رابطه با دسترسی به منابع مرجع کتابخانه‌های دانشگاههای مختلف جهان مانند دروازه‌ای به روی منابع مرجع، انواع این منابع را در سایت خود قرار داده‌اند و دسترسی سریع و آسان به آنها را فراهم می‌کنند. در هنگام جستجو، باید به این نکته توجه داشت که دسترسی به همه منابع مرجع کتابخانه‌ها به طور رایگان میسر نیست زیرا برخی از آنها مخصوص اعضاء هیأت علمی، دانشجویان و کارکنان همان دانشگاه یا مرکز می‌باشد. در زیر یک نمونه از سایتهایی که انواع منابع مرجع را ارائه می‌دهد، معرفی می‌شود:

سایت کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد c-library.um.ac.ir/web-electronic-reference.asp

در این سایت، صفحه‌ای با عنوان Electronic Reference Sources وجود دارد که در آن منابع مرجع با سه روش دسته‌بندی شده است:

۱. بر اساس نوع منبع (type): با انتخاب هر یک از انواع منابع مرجع، سیاهه‌ای از منابع در آن نوع خاص قابل دسترسی می‌باشد، مانند
۲. بر اساس موضوع (subject): در هر زمینه موضوعی (که دارای نظم الفبایی است) می‌توانید منابع مرجع مفیدی را بازیابی کنید.
۳. از طریق سایر دروازه‌های اطلاعاتی (gateways): راه دسترسی به انواع و اقسام منابع مرجع در حوزه‌های مختلف را یکجا فراهم می‌آورد.

ویژگی خوب این سایتهای، فراهم آوردن دسترسی به انواع منابع مرجع رایگان در وب می‌باشد. برای کسب اطلاعات بیشتر می‌توانید به مقاله "شناسایی دروازه‌های اطلاعاتی منابع مرجع" در همین شماره مراجعه نمایید.

آشنایی با یکی از منابع مرجع انگلیسی جدید پیرامون کشورمان^۱

The Splendour of Iran

انتشار کتاب "شکوه ایران" به زبان انگلیسی نتیجه تلاش شش ساله (۲۰۰۱-۱۹۹۵) بیش از پنجاه نویسنده متخصص ایرانی و تتی چند از ایران‌شناسان خارجی است. ناشر انگلیسی کتاب "بوث کلیبورن"^۲، انگیزه تهیه و نشر چنین اثری را شرکت در نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران (۱۹۹۵) و در نتیجه علاقمند شدن به معرفی هنر ایران می‌داند. گردآورنده و سرویراستار این مجموعه دکتر نصرالله پورجوادی^۳ است. عکسهای جاسم غضبان‌پور نیز زینت‌بخش آن می‌باشد.

حدود ۸۰ درصد کتاب را تصاویر زیبایی آن تشکیل می‌دهد و اکثر مقاله‌ها نیز در داخل ایران تهیه و به انگلیسی ترجمه شده و سپس برای ویراستاری نهایی به انگلیس ارسال گردیده است. طراحی و ویراستاری نهایی در انگلیس و چاپ کتاب در هنگ کنگ صورت گرفته است. به این ترتیب، سه گروه عمده نقش اساسی را در تألیف این مجموعه داشته‌اند. به نظر نویسندگان آن تا به حال کتابی که جامعیت "شکوه ایران" را داشته باشد منتشر نشده است. در این مجموعه دوران قبل و بعد از اسلام از نظر هنری مورد بحث قرار می‌گیرد و همچنین تا حدودی به زمان معاصر هم می‌پردازد.

مجموعه "شکوه ایران" در سه جلد تدوین شده است و به سه بخش عمده زیر تقسیم می‌شود:

جلد اول: شامل هنر ایران پیش از تاریخ، عصر نوسنگی، سفالگری و همچنین میراث ایلام به لحاظ هنر معماری می‌باشد و در بخش بعدی هم هنر هخامنشی، سلوکی، پارتی و ساسانی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

جلد دوم: دوران اسلامی که در آن معماری بومی، شهرسازی، عناصر معماری شهری بحث می‌شود و مقاله‌هایی در خصوص کاروانسراها، آب انبارها، مساجد، مدرسه‌ها، مناره‌ها و کاخها آورده شده است.

جلد سوم: هنر دوران اسلام از نظر هنرهای تجسمی، تزئینی و نیز آداب و رسوم مردم ایران را در بر می‌گیرد.

هر مجلد دارای نمایه مستقل، واژه‌نامه (Glassory) و نیز شامل منابع و مآخذ عکسها و تصاویر مورد استفاده تحت عنوان (Photographic Credits) می‌باشد و همچنین هر جلد منابعی را جهت مطالعه بیشتر تحت عنوان (Further Readings) بیان می‌کند. در بخش نمایه، موضوعهای خاص و فرعی وابسته به آنها ظاهر شده‌اند. در این مجموعه تصویرها و عکسهای متناسب با مطالب مقاله‌ها آورده شده‌اند. اما، جای برخی از مکانها از جمله با شکوه‌ترین بنای دوران اسلامی یعنی حرم امام رضا (ع) در این کتاب خالی است (غضبان‌پور، ۱۳۸۰)^۴ و افزون بر آن برخی مقاله‌های فاقد تصویرهای اساسی مربوطه می‌باشند (پرهام، ۱۳۸۰)^۵. ترجمه فارسی کتاب از سوی نویسندگان آن وعده داده شده است.^۶ در حال حاضر، قیمت نسخه انگلیسی این مجموعه ۱۹۰ هزار تومان است. این اثر، که توسط کتابخانه مرکزی تهیه و خریداری شده آماده استفاده می‌باشد.

(۱) محمود صدیقی (کارشناس کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه فردوسی مشهد)

معیارهای ارزیابی منابع مرجع در اینترنت^۱

با توجه به امکانات زیادی که فناوری نوین بوجود آورده است، حجم زیادی از منابع مرجع و پایگاه‌های اطلاعاتی رایگان از طریق وب قابل دسترس هستند، ولی آیا همه آنها منابع معتبر و مفیدی می‌باشند؟ منابع مرجع نیز همچون دیگر منابع اطلاعاتی، باید مورد ارزیابی قرار گیرند تا از این طریق بتوان منبعی را متناسب با نیاز انتخاب کرد. به بیان دیگر، افرادی چون پژوهشگران، اعضای هیأت علمی و دانشجویان باید به صورت انتقادی با این نوع منابع برخورد کنند.

در این زمینه، سایت‌هایی در اینترنت وجود دارند که به ارزیابی منابع مرجع می‌پردازند. از آنجا که منابع مرجع، انواع گوناگونی دارند و در ارزیابی هر کدام باید به نکات خاصی توجه داشت، در این مقاله به معیارهای کلی ارزیابی منابع مرجع اشاره می‌شود. برخی از سایت‌های مربوط به ارزیابی منابع مرجع عبارتند از:

1) www.library.ucsb.edu/research.html

در این سایت، با انتخاب گزینه research عبارت online reference sources پدیدار می‌شود و سپس با برگزیدن عبارت‌های evaluating of resources و evaluating sources of information صفحه‌ای در مقابل ما ظاهر می‌شود که به معرفی مهمترین معیارها در ارزیابی منابع مرجع می‌پردازد.

در قسمتی از این سایت به معرفی سایت‌های دیگری پرداخته می‌شود که با مراجعه به آنها می‌توان به سابقه موضوعی مطلب مورد مطالعه خود پی برد و اطلاعات دیگری نیز در همین موضوع بدست آورد.

2) <http://phoenix.liunet.edu/~hildreth/refsources>

این سایت، همانند مورد قبلی، به مهمترین معیارها در زمینه ارزیابی منابع مرجع اشاره کرده است. این معیارها در هشت گروه دسته‌بندی می‌شود.

مهمترین مواردی که در این دو سایت به آنها پرداخته شده است و در ارزیابی منابع مرجع اهمیت دارند عبارتند از:

- مشخص بودن هدف از تدوین منبع مرجع،
- پوشش موضوعی،
- روزآمدی مطالب،
- اعتبار و صحت مطالب،
- اعتبار نویسنده، ناشر،
- نظم ارائه شده در ارائه مطالب و
- چگونگی بازیابی اطلاعات در منبع مرجع.

با برخی از راهنماها و فهرستهای منابع مرجع چاپی آشنا شوید^۱

روز به روز بر تعداد و تنوع کتابهای مرجع افزوده می‌شود. در این وضعیت، برای آنکه نیازمندان منابع مرجع، به ویژه اعضای هیأت علمی و دانشجویان بتوانند منابع مرجع مورد نیاز خود را شناسایی و اطلاعات بیشتری درباره آنها کسب کنند، راهنماها و فهرستهایی تهیه شده است. این راهنماها منابع مرجع را در موضوعهای مختلف دسته‌بندی و توصیف می‌کنند. از آنجائیکه در برخی رشته‌هایی که در دانشگاه ارائه می‌شود، درسی با نام "مرجع‌شناسی" و یا "روش تحقیق و مآخذشناسی" وجود دارد و به معرفی منابع مرجع تخصصی آن رشته می‌پردازد، آشنایی با منابعی که در این زمینه منتشر می‌شود و برای اعضای هیأت علمی و دانشجویان ضروری می‌باشد.

در این مقاله، فهرست مختصری از راهنماها ارائه می‌شود:

- انوار، پروین (استعلامی) / مآخذشناسی و استفاده از کتابخانه. - [ویرایش ۴]. - [تهران]: زوار، ۱۳۷۵. (موجود در کتابخانه‌های ادبیات، اقتصاد، علوم تربیتی، کتابخانه مرکزی)
- حری، عباس / مراجع و بهره‌گیری از آنها. - تهران: مرکز اسناد فرهنگی آسیا، ۱۳۵۶. (موجود در کتابخانه‌های ادبیات، الهیات، علوم تربیتی، کتابخانه مرکزی)
- دیانی، محمدحسین / اصول و خدمات مرجع در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی. - مشهد: کتابخانه رایانه‌ای، ۱۳۸۲. (موجود در کتابخانه علوم تربیتی)
- دیانی، محمدحسین / مواد و خدمات مرجع: فشرده درسه‌ها؛ ویژه داوطلبان آزمون کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی. - مشهد: کتابخانه رایانه‌ای، ۱۳۷۸. (موجود در کتابخانه علوم تربیتی و کتابخانه مرکزی)
- ستوده، غلامرضا / مرجع‌شناسی و روش تحقیق در ادبیات فارسی. - ستوده: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها "سمت"، ۱۳۷۹. (موجود در کتابخانه‌های ادبیات، الهیات، علوم تربیتی، کتابخانه مرکزی)
- شعبانی، احمد / مرجع‌شناسی اسلامی. - تهران: دبیرخانه هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور، ۱۳۷۸. (موجود در کتابخانه‌های الهیات، علوم تربیتی، کتابخانه مرکزی)
- غلامرضایی، محمد / آشنایی با مراجع تحقیق در زمینه ادب فارسی و بحثهایی در زمینه کتابشناسی و روش تحقیق. - یزد: دانشگاه آزاد اسلامی، ۱۳۶۸. (موجود در کتابخانه علوم تربیتی)
- غلامرضایی، محمد / روش تحقیق و شناخت مراجع ادبی. - تهران: جام، ۱۳۷۴. (موجود در کتابخانه علوم تربیتی)
- ماهیار، عباس / مرجع‌شناسی ۱. - [تهران]: دانشگاه پیام نور، ۱۳۷۱. (موجود در کتابخانه علوم تربیتی)
- ماهیار، عباس / مرجع‌شناسی ادبی و روش تحقیق. - تهران: نشر قطره، ۱۳۷۵. (موجود در کتابخانه علوم تربیتی)
- محدثی، جواد / راهنمای پژوهش: کتابشناسی منابع، معجمها، دایره‌المعارفها و کتابهای راهنما. - قم: دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۴. (موجود در کتابخانه‌های ادبیات، الهیات، علوم تربیتی)
- محمدی‌فر، محمدرضا / فرهنگ جامع مرجع‌شناسی. - تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان چاپ و انتشارات، ۱۳۷۶. (موجود در کتابخانه‌های ادبیات، الهیات، علوم تربیتی، کتابخانه مرکزی)
- مرادی، نورالله / مرجع‌شناسی: شناخت خدمات و کتابهای مرجع. - تهران: نشر فرهنگ معاصر، ۱۳۷۲. (موجود در کتابخانه‌های ادبیات، الهیات، اقتصاد، تربیت‌بدنی، کتابخانه مرکزی)

- مهرا، جعفر/ مقدمه‌ای بر خدمات مرجع عمومی. - شیراز: دانشگاه شیراز، ۱۳۶۷. (موجود در کتابخانه مرکزی و دانشکده علوم تربیتی)
- یوسفی، حسینعلی / آشنایی با روش تحقیق و مرجع‌شناسی: اصطلاحات تحقیق... - گناباد: نشر مرندید، ۱۳۷۵. (موجود در کتابخانه‌های ادبیات، الهیات، اقتصاد، علوم تربیتی، کتابخانه مرکزی)

Walfords Guide to Reference Material / Albert John Walford.- 8th ed.- London: Library Association, 1999- (به صورت چاپی موجود در کتابخانه مرکزی)

این راهنمای سه جلدی اثر آلبرت والفورد است که جلد اول منابع مرجع در زمینه علوم و تکنولوژی، جلد دوم آن در زمینه فلسفه، روانشناسی، مذهب، تاریخ و علوم اجتماعی و جلد سوم آن شامل کلیات، زبان و ادبیات می‌باشد. هر سه جلد آن بر اساس طبقه‌بندی جهانی تنظیم شده است. اگر چه تأکید این اثر بر کتابهایی است که در انگلستان انتشار یافته است، کتابهای مرجع برخی کشورها را نیز شامل می‌شود و این از نکات مثبت این راهنما محسوب می‌شود.

2) Sheehy, Eugene P. Guide to Reference Books.- 10th ed.- Chicago: American Library Association, 1986.

3) Wynar, Bohdan S., ed. Reference Books in Paperback: an Annotated Guide. Littleton, Colo. Libraries unlimited, 1972.

این راهنماها، بیش از ده هزار کتاب مرجع انگلیسی و غیر انگلیسی توصیف و ارزیابی شده است. آثاری از قبیل واژه نامه‌ها، دایره‌المعارفها، دستنامه‌ها، راهنماها، کتابشناسیها، نمایه‌ها، چکیده‌نامه‌ها، کتابهای شرح حال و منابع جغرافیایی را شامل می‌شود. در مورد هر منبع روش استفاده و ارزش آن را به طور مختصر شرح می‌دهد. دارای نمایه نام نویسنده، موضوع و عنوان به ترتیب الفبایی می‌باشد.